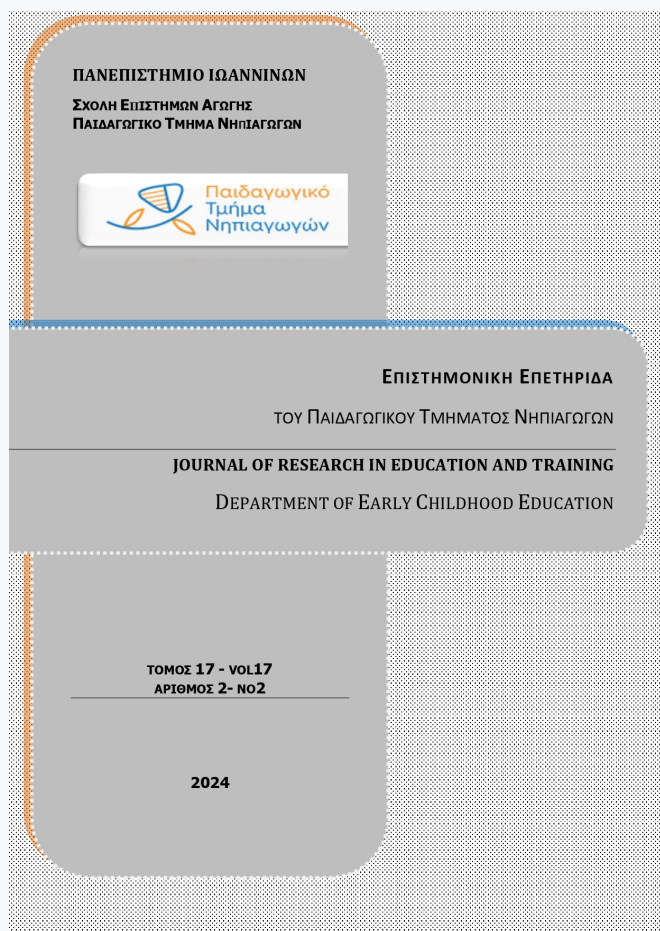

Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Τόμ. 17, Αρ. 2 (2024)

Η Η «ετεροφθαλμία» της κοινής γνώμης σε καιρούς πανδημίας – Γλωσσικές απεικονίσεις παιδιών στον δημοσιογραφικό λόγο

Μαρίνα Παπαδοπούλου, Νικολέττα Τσιτσανούδη
Μαλλίδη

doi: [10.12681/jret.36373](https://doi.org/10.12681/jret.36373)

Copyright © 2024, Νικολέττα Τσιτσανούδη Μαλλίδη, Μαρίνα Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδοπούλου Μ., & Τσιτσανούδη Μαλλίδη Ν. (2024). Η Η «ετεροφθαλμία» της κοινής γνώμης σε καιρούς πανδημίας – Γλωσσικές απεικονίσεις παιδιών στον δημοσιογραφικό λόγο. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 17(2), 42–62. <https://doi.org/10.12681/jret.36373>

Η «ετεροφθαλμία» της κοινής γνώμης σε καιρούς πανδημίας – Γλωσσικές απεικονίσεις παιδιών στον δημοσιογραφικό λόγο

Μαρίνα Παπαδοπούλου & Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας «Covid-19», η καθημερινότητα των πολιτών υπέστη δραστικές αλλαγές. Στο πλαίσιο των αλλαγών αυτών, η γλώσσα και η επικοινωνία επηρεάστηκαν, με αποτέλεσμα να επέλθουν μεταβολές στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία συνδιαλεγόταν και αλληλεπιδρούσε για τα ζητήματα προστασίας και πρόληψης ενάντια στον νέο ιό κατά τη διάρκεια αυτής της παγκόσμιας κρίσης. Η εργασία αποτελεί μέρος της γενικότερης γλωσσολογικής μελέτης και ανάλυσης που υφίστανται τα κείμενα της δημόσιας σφαίρας και εστιάζει στον ρόλο της γλώσσας και στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη διαμόρφωση των μηνυμάτων δημόσιας υγείας, των πολιτικών και των μέτρων που ελήφθησαν, αλλά και στον ρόλο της γλώσσας στην κατασκευή εννοιών όπως η «ατομική» και «κοινωνική ευθύνη». Συγκεκριμένα, μελετώνται οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των παιδιών στο περιβάλλον του δημοσιογραφικού λόγου στην ελληνική πραγματικότητα κατά τη διάρκεια της πανδημίας «Covid-19». Επιπλέον, εξετάζονται οι πρακτικές και οι στρατηγικές λόγου με τις οποίες τα δημοσιογραφικά κείμενα παρουσίασαν, οργάνωσαν αλλά και αναδόμησαν την υγειονομική πραγματικότητα και έθεσαν στο προσκήνιο το παιδί, άλλοτε ως «θύμα», ως «δράστη» αλλά και ως «εργαλείο κεκαλυμμένης πειθούς» για την επίτευξη της συναίνεσης της κοινωνίας ενάντια στα μέτρα. Ταυτοχρόνως, η χρήση του εξουσιαστικού και ιδεολογικού λόγου και των ιδιαίτερων συνυφάνσεων του συνέβαλε στη διαμόρφωση αρνητικών ή ανακριβών απόψεων μέσω τεχνικών εντυπωσιασμού (με σκοπό να γίνει η είδηση πιο συναρπαστική), δραματοποίησης και υπερβολής.

Λέξεις-κλειδιά: Πανδημία, κοινή γνώμη, παιδιά, γλωσσικές αναπαραστάσεις, δημοσιογραφικός λόγος, κριτική ανάλυση

The «heterophthalmia» of public opinion in times of pandemic – Linguistic depictions of children in journalistic discourse

Marina Papadopoulou & Nikoletta Tsitsanoudis Mallidis

Department of Early Childhood Education, University of Ioannina

Abstract

During the Covid-19 pandemic, people's lives changed radically. As a result of these changes, language and communication were affected, leading to changes in the ways in which society communicated and interacted on matters of protection and prevention against the new virus during this global crisis. The paper is part of the general linguistic studies and analysis that texts in the public sphere undergo and focuses on the role of language and how it was used to frame public health messages, policies and measures taken, as well as the role of language in the construction of concepts such as «individual» and «social» responsibility. Specifically, the linguistic representations of children in the media discourse environment in the Greek reality during the pandemic «Covid-19» are investigated. Furthermore, the analysis examines the practices and discursive strategies by which journalistic articles presented, organized and reconstructed the health reality and put the child in the foreground, sometimes as a «victim», sometimes as a «perpetrator» but also as a «tool of covert persuasion» to achieve the consensus of society against the measures. At the same time, the use of dominant and ideological discourse and its manifestations contributed to the formation of negative or inaccurate opinions through techniques of impressionism (to make the news more exciting), dramatization and exaggeration.

Keywords: Pandemic, public opinion, children, linguistic representations, journalistic discourse, critical analysis

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η «δρομαία» εξάπλωση του ιού «Covid 19», κινητοποίησε δραστικά και άμεσα τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας τον Ιανουάριο του 2020 να αναγγείλει κατάσταση διεθνούς έκτακτης ανάγκης και τον Μάρτιο του ίδιου έτους, να κηρύξει τη λεγόμενη πανδημία. Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο ο ιός προσέβαλε εκατομμύρια ανθρώπους προκαλώντας, εκτός από επιπτώσεις στην υγεία και την οικονομία, αλλαγές στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων παγκοσμίως.

Στη «δίνη» της πανδημίας, οι κοινωνίες κλήθηκαν να «αναλάβουν δράση» για την προστασία της δημόσιας υγείας, εφαρμόζοντας μέτρα περιορισμού και επιστρατεύοντας τους πολίτες να επιδείξουν την απαιτούμενη προσοχή και συνέπεια, με στόχο την πρόληψη εξάπλωσης του ιού. Στο πλαίσιο αυτό, η γλώσσα ως διάυλος επικοινωνίας των μέτρων και των πληροφοριών σχετικά με την επικινδυνότητα του ιού, επηρεάστηκε, αναδιαμορφώθηκε, χειραγωγήθηκε αλλά και επηρέασε αναδιαμόρφωσε και χειραγώγησε¹ (Πρεβελάκης και Τσιτσανούδη, 2022). Έτσι παρήχθησαν συγκεκριμένες συμβάσεις, όπως η «κοινωνική συμμόρφωση» στο όνομα αδιαμφισβήτητων αξιών, όπως η ασφάλεια, η υγεία, η ευθύνη και ειδικά η «ατομική ευθύνη» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021: 45). Οι συμβάσεις αυτές, ακολουθούμενες από λέξεις² όπως «κρούσμα», «ανοσία της αγέλης», «κοινωνική απομόνωση» κ.ά., εντάχθηκαν στο καθημερινό λεξιλόγιο της κοινωνίας και έτσι διαμορφώθηκε «ο λόγος της πανδημίας» και του «lockdown», τον οποίο διαδέχθηκε ο «λόγος της κατασκευής της γλωσσικής και κοινωνικής συναίνεσης» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021: 113).

Συγχρόνως, οι επιπτώσεις της πανδημίας επηρέασαν την επικοινωνία, παραχωρώντας γόνιμο «έδαφος» στην ιδεολογική/εξουσιαστική γλώσσα και τις λειτουργίες της, στόχος των οποίων ήταν αφενός η διαμόρφωση σχέσεων εξουσίας³ μεταξύ πομπών και δεκτών του δημόσιου λόγου και αφετέρου η κατασκευή της «κοινής γνώμης»⁴, η οποία θα διατηρούσε μια στάση συναίνεσης και αποδοχής των μέτρων που επιβλήθηκαν.

¹Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κάτι παρόμοιο παρατηρήθηκε με την οικονομική/τραπεζική κρίση στην Ελλάδα το 2009 με την δυναμική εισροή λέξεων όπως μνημόνιο, spread, κόκκινα δάνεια κ.λπ..

² Σημαντικό είναι να ληφθεί υπόψη πως οι λέξεις είναι φορείς σημασιών, οι οποίες δεν κινούνται αυτοτελώς και ανεξάρτητα, αλλά αποτελούν μέρος πεδίων και υποσυστημάτων που ιεραρχούνται με διάφορους τρόπους και σε διάφορους βαθμούς στο γλωσσικό σύστημα και εξαρτώνται από τα διάφορα περιεχόμενα στα οποία χρησιμοποιούνται (Μήτσης, 2017: 58,71).

³ Τα λανθάνοντα ιδεολογικά μηνύματα που μεταδίδονται διαμέσου της ιδεολογικής γλώσσας υπερκαλύπτουν το ρητό και σαφές μήνυμα, επιβάλλοντας τη σιωπή των δεκτών και κατά συνέπεια την έλλειψη κριτικής (Φραγκουδάκη, 1987: 154).

⁴ Ο δημοσιογραφικός λόγος, ο οποίος αποτελεί το υπό ανάλυση δείγμα, είναι κοινωνικός με την έννοια ότι, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, (υπο)βοηθά στην ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης (Χατζησαββίδης, 2000: 39).

Η παρούσα εργασία έχει ως αφετηρία μια σειρά από πρόσφατα δημοσιευμένα κείμενα, τα οποία προέρχονται από τον χώρο της δημοσιογραφίας και σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο απεικονίστηκαν οι σχετικές με τα παιδιά πληροφορίες/ειδήσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας, συγκεκριμένα από τον Μάρτιο του 2020 έως τον Μάρτιο του 2023.

Σε μορφολογικό επίπεδο ερευνώνται οι προτιμήσεις των ρηματικών και των ονοματικών δομών, ενώ στο λεξιλογικό επίπεδο εξετάζεται η χρήση λέξεων και φράσεων από τη συνηθισμένη και καθημερινή γλώσσα ή τη λεγόμενη λαϊκή ή λαϊκότροπη γλώσσα, αλλά και τη γλώσσα του φόβου. Τέλος, στο σημασιολογικό επίπεδο, αποπειράται η ανάδειξη ορισμένων από τις ιδεολογικές/εξουσιαστικές λειτουργίες της γλώσσας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η καταγραφή του υλικού ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2022 και τερματίστηκε τον Μάρτιο του 2023, ενώ συλλέχθηκαν συνολικά 154⁵ δημοσιευμένα κείμενα της περιόδου Μαρτίου 2020-Μαρτίου 2023. Τα εν λόγω κείμενα είναι «αναρτημένα» και γενικά δημοσιευμένα όχι μόνο στον ηλεκτρονικό τύπο, αλλά και στο διαδίκτυο. Ειδικότερα, τα κείμενα αυτά προέρχονται από τις παρακάτω βάσεις δεδομένων:

- Σύγχρονες ιστοσελίδες ενημέρωσης («sites»)
- Ιστοσελίδες ιστορικών μέσων ενημέρωσης (τα οποία έχουν την έδρα τους στην Αθήνα, αλλά και στις περιφέρειες)

Τα κριτήρια βάσει των οποίων συλλέχθηκε το υλικό, αφορούν την υψηλή επισκεψιμότητα των μέσων, υπό την άποψη ότι διαθέτουν εντονότερη επιδραστική λειτουργία στο κοινό, και δεύτερον επιλέχθηκαν μέσα ενημέρωσης που έχουν εθνική εμβέλεια και χαίρουν άμεσης αναγνώρισης από το κοινό. Ωστόσο, δεν αποκλείστηκαν και κάποια περιφερειακά έντυπα μέσα ενημέρωσης, δεδομένου ότι, μόλις το περιεχόμενό τους αναρτηθεί στο διαδίκτυο και μπορεί να διαβαστεί από διαφορετικές γεωγραφικές τοποθεσίες, μπορούν να θεωρηθούν κατά κάποιο τρόπο πανελλαδικά⁶ (Μανδαλίδης, 2022).

Η ερευνητική προσέγγιση και η ανάλυση των κειμενικών τεμαχίων ακολουθεί τις αρχές της «Κριτικής Ανάλυσης Λόγου», η οποία αποτελεί βασικό εργαλείο για τον προσδιορισμό των τρόπων

⁵ Στην εργασία παρατίθενται ορισμένα από αυτά, καθώς πολλά αποτελούσαν επαναδιατυπώσεις του ίδιου περιεχομένου.

⁶ <https://summerschool.ac.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/8o-perilipseis-eisigiseon.pdf>

με τους οποίους οι κοινωνικο-πολιτισμικές και ιδεολογικές πρακτικές αντικατοπτρίζονται στη γλώσσα (Γεωργακοπούλου-Γούτσος, 1999: 25).

Ως μέθοδος, εστιάζει στην κοινωνική μελέτη της γλώσσας, η οποία συγκροτείται και δομείται από ιδεολογικούς παράγοντες και εξαρτάται από το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο (Fairclough, 2003). Μελετά, δηλαδή, τη σχέση μεταξύ κοινωνίας και ιδεολογίας, συνδυάζοντας τη μικροανάλυση των κειμενικών τεμαχίων με τη μακροανάλυση των κοινωνικών δομών και των σχέσεων εξουσίας με τις οποίες είναι συνυφασμένα τα εξεταζόμενα κείμενα (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021: 48).

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου σε σχέση με τις αναπαραστάσεις της πανδημίας στην Ελλάδα⁷ και των συνεπειών της έχουν μελετηθεί από την αρχή της υγειονομικής κρίσης μέχρι και σήμερα, τόσο σε ενδο-γλωσσικό όσο και σε δια-γλωσσικό επίπεδο. Οι συνεχιζόμενες αντιπαραθέσεις σε σχέση με τα μέτρα, ιδιαίτερα σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης, στην οποία η χρήση της γλώσσας έπαιξε σημαντικό ρόλο, καθώς είναι ένα «οργανικό» μέρος της κοινωνικής ζωής.

Η εργασία ξεκινά με την υπόθεση ότι οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της πανδημίας επενέργησαν αρνητικά στη συνοχή της κοινότητας δημιουργώντας ένα κλίμα διχασμού και η έμφαση στην ιδεολογική και κοινωνικοποιητική λειτουργία της γλώσσας άσκησε ιδιαίτερη επιρροή στην επικοινωνία. Οι αναπαραστάσεις αυτές είχαν σημαντικές επιπτώσεις, τόσο για τις γλωσσικές δομές όσο και για τις κοινωνικές σχέσεις, τις οποίες όχι απλώς περιέγραψαν, αλλά και διαμόρφωσαν (Woolard, 2020: 4). Διακρίσεις⁸ σε κοινωνικό επίπεδο διαδέχθηκαν η μία την άλλη και οι πολίτες κλήθηκαν να συμμετάσχουν «σε ένα παιγνίδι κατασκευής ενοχών και απόδοσης ευθυνών, στο όνομα της μη τήρησης της προηγουμένως –τεκμηριωμένα ή και αυθαίρετα– εγκατεστημένης ευθύνης» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021: 45).

Στο πλαίσιο αυτό λογίζεται πως οι παραγωγοί των γλωσσικών αναπαραστάσεων υιοθέτησαν συγκεκριμένα συστήματα και πρακτικές. Οι πρακτικές αυτές συγκρότησαν τη λεγόμενη «στάση υψηλής και εικονικής ευμένειας» που αναγνωρίζεται στο σύγχρονο δημοσιογραφικό λόγο

⁷ <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/29948/23117>

⁸ Λ.χ. νέοι/ηλικιωμένοι, ανίκητοι νέοι/τρωτοί ηλικιωμένοι, ανεύθυνοι νέοι/ευάλωτοι ηλικιωμένοι, μασκοφόροι/ξεμάσκωτοι, γυμνιστές, υποστηρικτές (του εμβολίου)/αρνητές, εμβολιασμένοι ή τσιμπημένοι/ ανεμβολίαστοι κ.ά. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021γ: 48-50).

(Τσιτσανούδη–Μαλλίδη, 2006 και της ίδιας, 2011), αλλά και τη γλώσσα του φόβου/«φοβογλώσσα» (Πρεβελάκης & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2022).

Αδρομερώς, σύμφωνα με τη «στάση υψηλής και εικονικής ευμένειας», οι γλωσσικές επιλογές των πομπών του δημοσιογραφικού λόγου διατρέχονται από έντονα στοιχεία λαϊκότητας, προκειμένου να φανεί το μεταδιδόμενο μήνυμα πιο προσιτό προς το κοινό (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 81). Ως εκ τούτου, το μεταδιδόμενο μήνυμα, το οποίο εκπέμπεται από τον δημοσιογράφο (ο οποίος εμφανίζεται ως ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας), εκλαμβάνεται ως σωστό, επειδή φαίνεται να εξυπηρετεί τα συμφέροντα, τις στάσεις και τις θέσεις της κοινωνίας (ό.π.: 83). Με αυτόν τον τρόπο ο σύγχρονος δημοσιογραφικός λόγος φαίνεται να αποστασιοποιείται από τον δημόσιο και επίσημο ρόλο του και συχνά να υιοθετεί στρατηγικές, προκειμένου να εκμηδενίσει την απόσταση μεταξύ εξουσίας και αποδεκτών, με στόχο την έκφραση συναισθημάτων αλληλεγγύης, οικειότητας και συνενοχής προς/με το κοινό του, αλλά και ενδεχομένως την αμφισβήτηση της ιεραρχίας και της κυριαρχίας της λογικής έναντι του συναισθήματος (ό.π.: 108).

Παράλληλα, σύμφωνα με τους Πρεβελάκη & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2022: 42), ο νεολογισμός «φοβογλώσσα» αφορά συγκεκριμένους γλωσσικούς όρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την αποδοτική άσκηση εξουσίας και ελέγχου των πληθυσμιακών ομάδων, στο όνομα θεμελιωδών και μη διαπραγματεύσιμων αγαθών, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ειρήνη, η προστασία του έθνους, το δικαίωμα στην εργασία κ.ά.. Η γλώσσα αυτή κατά τη διάρκεια των κρίσεων, και στην προσπάθειά της να αναπαραστήσει τις εκάστοτε κοινωνικές πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, χειραγώγησε την κοινή γνώμη αλλά και χειραγωγήθηκε, επιφέροντας λεξιλογικές αλλαγές (επανομηματοδοτήσεις και συζεύξεις λέξεων), εξαιτίας της λεγόμενης κανονικότητας ή νέας κανονικότητας (ό.π.: 40, 42).

Ως εκ τούτου, οι γλωσσικές επιλογές των πομπών του δημοσιογραφικού λόγου εγκαθίδρυσαν από τη μία ένα κλίμα οικειότητας και από την άλλη μία συνθήκη φόβου, η οποία οδηγεί τον δέκτη σε μία παθητική στάση κατά την οποία ο δημοσιογράφος δύναται με άνεση να μεταδίδει και να πείθει τον δέκτη για την ορθότητα και την ασφάλεια των λεγομένων του.

ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

Η έρευνα πάνω στον τρόπο που παρουσιάζονται τα παιδιά στον δημόσιο λόγο κατά την πανδημία επικεντρώνεται στην ανάλυση των διάφορων γλωσσικών μοτίβων, όπως οι τρόποι χρήσης των ρημάτων και οι ονοματικές φράσεις που περιλαμβάνουν ουσιαστικά και επίθετα. Συγκεκριμένα,

στην ανάλυση που ακολουθεί εξετάζουμε τις γραμματικές και σημασιολογικές δομές που χρησιμοποιήθηκαν για την πραγμάτωση του ζητήματος της πανδημίας.

Ο ρόλος των ρηματικών δομών

Το στοιχείο της έλλειψης

Μία πρώτη διαπίστωση μετά τη μελέτη των δεδομένων αποτελεί ο ελλειπτικός χαρακτήρας των ρηματικών φράσεων. Σε αντίθεση με τη «ζωηρή» χρήση των ονοματικών στοιχείων⁹, η έλλειψη του ρηματικού τύπου είναι συχνή, καθώς αποτελεί μια συγκεκριμένη πρακτική η οποία συντελεί στο να γίνει το μήνυμα πιο άμεσο, παραστατικό και σύντομο και συνεπώς να καλλιεργηθεί ένας αυθόρμητος καθημερινός διάλογος μεταξύ πομπών και δεκτών με στόχο την εγκατάσταση κάποιας οικειότητας και την ενδεχόμενη μεταφορά υπόρρητων μηνυμάτων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2012α: 158). Συγκεκριμένα:

- (1) *Τα πιο αδικημένα παιδιά της πανδημίας.*
- (2) *Δυσάρεστα συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της πανδημίας στους μαθητές.*
- (3) *Ψυχική ζημία στα παιδιά.*
- (4) *Πιο μεταδοτικά τα παιδιά.*
- (5) *Σοβαρός κίνδυνος για τα παιδιά.*
- (6) *Ανησυχία για τις νοσηλείες των παιδιών.*
- (7) *Παιδιά στη δίνη της ανέχειας.*

Ωστόσο, παρατηρούμε και τη χρήση ρημάτων παθητικής φωνής που υπονοεί την πρόθεση και τον σκοπό των ενεργειών του ιού. Από τη μία πλευρά, αυτό έχει ως στόχο την απόκρυψη των ατόμων που είναι υπεύθυνα για τα δυσάρεστα γεγονότα¹⁰. Από την άλλη πλευρά, αυτό δημιουργεί μία ατμόσφαιρα φόβου και μεταφέρει ένα ευρύτερο σημασιολογικό φορτίο μέσω της γλώσσας, προκειμένου να ενισχύσει συναισθηματικά το μήνυμα:

- (8) *Αυξάνεται η διασπορά στα παιδιά.*
- (9) *Μια γενιά απειλείται.*

⁹ Βλ. 4.2. & 4.3.

¹⁰ Πολίτης, 2001. https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b10/index.html

(10) Ποια παιδιά απειλούνται.

(11) Αποκαλύπτονται οι συνέπειες στα παιδιά.

Η συχνή χρήση του ρηματικού τύπου «απειλούμαι» {βλ. παραδείγματα (8), (9), (10)} αναπαριστά την πανδημία ως ένα φαινόμενο που θα επιφέρει καταγιστικές επιπτώσεις και με τον τρόπο αυτόν οξύνεται μία ήδη διαμορφωμένη κατάσταση φόβου.

Ονοματικές δομές

Χρησιμοποιώντας ονοματικές δομές, οι συνέπειες της πανδημίας και η πανδημία αυτή καθεαυτή παρουσιάζονται ως απειλητικές πραγματικότητες για την κοινωνία. Ουσιαστικά όπως «συναγερμός», «καμπανάκι», «θύμα», «κίνδυνος», χρησιμοποιούνται για να εγείρουν το αίσθημα του φόβου και της επικινδυνότητας της κατάστασης και εμφανίζονται σχεδόν σταθερά στα δημοσιευμένα κείμενα:

(12) «Καμπανάκι» - Ποια παιδιά απειλούνται από σοβαρή Covid-19

(13) Κίνδυνος! Οι παράγοντες κινδύνου στα παιδιά.

(14) ...βάζει στόχο τα παιδιά- Συναγερμός στη Β. Ελλάδα.

(15) Μεγάλο θύμα τα παιδιά.

Αξίζει να αναφερθεί η εμφάνιση ορισμένων λέξεων όπως «ασφυξία», «θυμός», «μοναξιά», «στρες», «εφιάλτης», οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν την ψυχική κατάσταση των παιδιών, καθώς με τη χρήση έντονα φορτισμένων λέξεων και ζωντών απεικονιστικών ουσιαστικών επιτυγχάνεται η παραστατικότητα στην περιγραφή των επιπτώσεων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 169):

(16) Στρες, θυμός και μοναξιά στα παιδιά.

(17) Ασφυξία και θυμός: Τα παιδιά, οι έφηβοι και η πανδημία.

(18) Εφιάλτης στους διαδρόμους των νοσοκομείων για παιδιά.

Η χρήση των επιθέτων

Η περιγραφή της πανδημίας και των συνεπειών της πραγματώνεται επιπρόσθετα με τη χρήση ποικίλων επιθετικών προσδιορισμών, οι οποίοι αποδίδουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα στα παιδιά. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν κάποια αξιολογικά¹¹ επίθετα τα οποία απαντώνται πιο συχνά στα δεδομένα, όπως «ευάλωτα», «αδικημένα», «ορφανά», «απείθαρχα» :

(19) *Ευάλωτη η γενιά της πανδημίας.*

(20) *Ορφανά άφησε πίσω της η πανδημία.*

(21) *Απείθαρχα, αδιάφορα.....παιδιά.*

(22) *Αδικημένα παιδιά.*

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Μεταφορικές αναπαραστάσεις

Μία από τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης γλώσσας είναι η μεταφορική χρήση της. Η μεταφορική χρήση της γλώσσας δεν αποτελεί κάποιο σπάνιο γλωσσικό μηχανισμό που βρίσκουμε μόνο σε λογοτεχνικά κείμενα, ούτε χρησιμοποιείται μόνο από άτομα με ιδιαίτερο ταλέντο, αλλά έχει εντυφίσει στη ζωή των ανθρώπων (Kovecses, 2002: 8), στο καθημερινό επικοινωνιακό τους τοπίο.

Η ευρεία και εντατική χρήση της μεταφοράς αποτελεί ένα ουσιαστικό στοιχείο της επικοινωνιακής γλώσσας, το οποίο δρα ως «εργαλείο αιχμής», έχοντας καίρια επίδραση στην επικοινωνιακή διαδικασία. Αυτό συνεπάγεται ότι η μεταφορά, κατά τη διάρκεια της χρήσης της για τη μετάδοση ενός μηνύματος ή την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ πομπού και δέκτη, μπορεί να επηρεάσει την ίδια την ουσία του μηνύματος ή της πληροφορίας, να προσδιορίσει και να παρουσιάσει ορισμένες απόψεις, τρόπους αντίληψης και θεώρησης των πραγμάτων και να πλαισιώσει διάφορους πολιτικούς, οικονομικούς και πάσης φύσεως σκοπούς. Κατά αυτόν τον τρόπο, η έννοια της μεταφοράς εκλαμβάνεται εν μέρει ως ένας τρόπος έκφρασης μιας πρώτης κατανόησης του θέματος που προκαλεί μια συναισθηματική αντίδραση, καθώς η σημαίνουσα λειτουργία της μεταφοράς

¹¹ Κατά τους Kebrat - Orecchioni, (2006, όπ. αναφ. στο Τσιτσανούδη - Μαλλίδη, 2012α: 159), «Αξιολογικά ονομάζονται τα επίθετα που χρησιμοποιούνται θετικά ή αρνητικά, ανάλογα με τη κρίση που ο χρήστης τους επιθυμεί να αποδώσει στο αντικείμενο που περιγράφει».

έγκειται στον τρόπο με τον οποίο αυτή (δηλ. η μεταφορά) συνάδει συχνά με τις απόψεις και τις εμπειρίες των ανθρώπων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2012: 166-167).

Έτσι, μπορεί οι μεταφορές να επιτελούν ως λογοτεχνικό σχήμα μια αισθητική λειτουργία, αλλά λειτουργούν και ως ένα μέσο «υποδόριας πειθούς», αποσαφηνίζοντας το σύνθετο μέσω του απλού, το άγνωστο μέσω του οικείου και το καινοφανές μέσω του γνώριμου (Πολίτης, 2017: 390). Ως εκ τούτου, μέσω της μεταφοράς επιτυγχάνεται η σαφήνεια στην περιγραφή και η καλύτερη κατανόηση του υπό διαπραγμάτευση θέματος και ταυτόχρονα ο λόγος γίνεται πιο παραστατικός και ελκυστικός.

Παρατηρήθηκε λοιπόν πως πολλές από τις φράσεις και λέξεις που απαρτίζουν τα δεδομένα παρουσιάστηκαν από τους δημιουργούς τους ως σχήμα λόγου, μεταφορικά. Υπήρξε μία ποικιλία προέλευσης των λέξεων/φράσεων μεταφορικής σημασίας, εκτός της θεματικής την οποία αφορούσαν, οι οποίες εγκαθίδρυσαν παράλληλα με την ιδεολογική λειτουργία του μεταφορικού λόγου ένα κλίμα εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν μεταφορικά σχήματα με λέξεις/φράσεις από τη λαϊκή ή λαϊκότερη γλώσσα και λέξεις/φράσεις που συγκροτούν έμφοβα περιβάλλοντα.

Λέξεις και φράσεις από τη λαϊκή και λαϊκότερη γλώσσα μέσω κοινών μεταφορών

Η εξέταση των δεδομένων ανέδειξε πληθώρα λέξεων και φράσεων από την καθημερινή λαϊκή ή και λαϊκότερη γλώσσα, οι οποίες ταυτόχρονα με τη χρήση της μεταφοράς εξυπηρετούν τη στάση εικονικής ευμένειας.

Η στάση εικονικής ευμένειας¹² αφορά την έντεχνη προσπάθεια των φορέων του δημοσιογραφικού και του πολιτικού λόγου, μέσω γλωσσικών επιλογών, να παρουσιάζονται ως οικεία πρόσωπα, τα οποία ομιλούν προς τους πολίτες και για τους πολίτες και εκφράζουν ή και εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους, αλλά στην ουσία διαβιβάζουν υπόρρητα μηνύματα και ιδεολογίες μέσω λαϊκότερων λέξεων και εκφράσεων και χαμηλών γλωσσικών ποικιλιών.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

(23) *Χαμός με τα κρούσματα στα παιδιά.*

(24) *Στον αέρα αγορά εργασίας, εκπαίδευση, ψυχική ευεξία, ανθρώπινα δικαιώματα.*

(25) *Οι νέοι άνθρωποι πληρώνουν βαρύ τίμημα λόγω της πανδημίας.*

¹² Βλ. και 3.

- (26) Βραδιά «κόλαση» στο Νοσοκομείο Παιδών.
- (27) Στα «φόρτε» της η πανδημία, βάζει στόχο τα παιδιά.
- (28) Στο «κόκκινο» η αγωνία για τα παιδιά.
- (29) Χαροπαλεύει στη ΜΕΘ 2,5 ετών κοριτσάκι με κορονοϊό.
- (30) Το «σημάδι» που άφησε η πανδημία στα παιδιά.

Βραχέως, η χρήση των διαλεκτικών ποικιλιών και των κάθετων παραλλαγών δύναται να αποκαλύψει μία διάθεση παραφθοράς της επίσημης κοινής γλώσσας. Αυτές οι παραποιήσεις και εκτροπές από τον «καθωσπρεπισμό της επίσημης νόρμας εξυπηρετούν λανθάνοντες και πάντως άρρητους αντιεξουσιαστικούς σκοπούς και για αυτό τον λόγο είναι δυνατό να καθιστούν το μήνυμα λαοφιλές» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021: 165).

Λέξεις και φράσεις που συγκροτούν έμφοβα περιβάλλοντα μέσω κοινών μεταφορών

Αρχικά, από τα δεδομένα που ακολουθούν αναφέρεται πως η πανδημία προσωποποιείται και με τη χρήση ενός πολεμικού λεξιλογίου γίνεται ο αόρατος εχθρός που φέρει καταστροφικές συνέπειες, βάζοντας στόχο τα παιδιά, τα οποία απεικονίζονται ως τα «μεγάλα», «αόρατα», «σιωπηλά θύματα»:

- (31) Τα παιδιά «σιωπηρά θύματα» της πανδημίας.
- (32) Η πανδημία αποτέλεσε «νάρκη» στην ψυχική υγεία των παιδιών.
- (33) Επέφερε «ζημίες» και «ανεπανόρθωτες...απώλειες».
- (34) Η γενιά του Covid στο ναρκοπέδιο της χαμένης ελπίδας
- (35) Παιδιά-αόρατα θύματα της πανδημίας.

Στη συνέχεια συγκροτείται ένα έμφοβο σκηνικό μέσω του μεταφορικού λόγου και λέξεων και φράσεων ταμπού/κλισέ:

- (36) «Σφουγγάρια» φόβων και θλίψεων τα παιδιά.
- (37) Σαρώνει η πανδημία στα σχολεία - Στο «κόκκινο» η αγωνία.
- (38) Τα παιδιά στο «στόχαστρο» της πανδημίας.

(39) *«Κόβουν τα φτερά», σε μαθητές.*

Τα παραπάνω παραδείγματα συνθέτουν τη γλώσσα του φόβου, η οποία, κατά τους Πρεβελάκη και Τσιτσανούδη (2022), αφορά συγκεκριμένους γλωσσικούς όρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την αποδοτική άσκηση εξουσίας και ελέγχου των πληθυσμιακών ομάδων, στο όνομα θεμελιωδών και μη διαπραγματεύσιμων αγαθών, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ειρήνη, η προστασία του έθνους, το δικαίωμα στην εργασία κ.ά..

Συνεπώς, χρήζει πολυδιάστατης ερμηνείας, εάν τελικά το μέγεθος και η ένταση του μεταφορικού λόγου ετεροκαθορίζονται ή αν είναι αυτά που καθορίζουν κοινωνικά πρότυπα (Kovacs, 1999: 167).

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι κατ' επίφασιν διάλογοι

Σε ένα πρώτο σημασιολογικό επίπεδο, διαγράφεται μία γλωσσική στρατηγική που καλλιεργεί ένα κλίμα οικειότητας μέσω της επιλογής συγκεκριμένων γλωσσικών κωδίκων, οι οποίοι συντελούν στην ανάπτυξη μίας σχέσης μεταξύ πομπού και δέκτη με συναισθηματικό υπόβαθρο. Η παραγωγή του συναισθήματος διευκολύνει τη μεταφορά του εκάστοτε μηνύματος. Στα δεδομένα, αυτό συντελείται με τη δημιουργία ενός κατ' επίφασιν προσωπικού διαλόγου μεταξύ πομπού και δέκτη, ο οποίος ωθεί τον ακροατή να ταυτιστεί με αυτή τη διαδικασία:

(40) *Τα παιδιά μας κινδυνεύουν... εμείς τι κάνουμε;*

(41) *Πώς θα θωρακιστούν τα σχολεία;*

(42) *Τί έκανε η πανδημία στα παιδιά;*

(43) *Γιατί η πανδημία «χτυπά» τα παιδιά;*

Μέσω ευθειών ερωτήσεων δημιουργείται μία «ψευδαίσθηση διαλόγου», στην πραγματικότητα όμως δεν υπάρχει αντίλογος.

Η «εγγενής» χρήση του ιδεολογικού λόγου

Στα δεδομένα που μελετήθηκαν παρατηρήθηκαν συγκεκριμένες πρακτικές, οι οποίες δεν αφορούν μόνο τη γλώσσα ως δομή. Είναι βαθιά ενσωματωμένες στον δημόσιο λόγο και υιοθετούνται ώστε

να «σφυρηλατήσουν» δεσμούς μεταξύ της κοινωνίας, υποδεικνύοντας συγκεκριμένες αντιλήψεις και ιδεολογίες για την προσωπικότητα, τη σωστή ανθρώπινη συμπεριφορά, τη νοημοσύνη, την αισθητική και την ηθική, μέχρι έννοιες όπως η αλήθεια, η καθολικότητα, η αυθεντικότητα (Woolard & Schieffelin, 1994).

Η εξωτερίκευση της ιδεολογίας μέσα από τον δημοσιογραφικό λόγο τονίζει την κοινωνικά τοποθετημένη φύση όλων των αναπαραστάσεων της γλώσσας, οι οποίες διαμορφώνουν αντανάκλαστικά, τόσο τις κοινωνικές όσο και τις γλωσσικές δομές που υποτίθεται ότι απλώς αναπαριστούν (Woolard, 2020: 4). Έτσι, η γλώσσα μετατρέπεται σε ένα εξαιρετικό εργαλείο ελέγχου της κοινής γνώμης, η οποία «εξυπηρέτησε την κατασκευή της αποδοχής, της συναίνεσης, αλλά και την επιβολή, περιορίζοντας ή και μηδενίζοντας τον ρόλο του αποδέκτη και υπονομεύοντας την πολιτικότητα του διαλόγου» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη: 2020: 129).

Η ιδεολογική γλώσσα εκ μέρους των δημοσιογράφων επιβάλλεται ως αυταπόδεικτη και αξιόπιστη μέσα από στοιχεία, όπως ο πληθωρισμός και ο αξιολογικός της χαρακτήρας. Σε αυτό συνεργούν η χρήση λαϊκόμορφων εκφράσεων, η συχνότητα ορισμένων τύπων¹³ και ρητορικών επαναλήψεων και η χρήση αξιολογικών φράσεων. Συγκεκριμένα, κατά τη μελέτη των αναπαραστάσεων των παιδιών υπήρξε έντονη χρήση ενός λαϊκού γλωσσικού ρεπερτορίου¹⁴ και, σε συνδυασμό με τη χρήση ποικίλων αξιολογικών επιθέτων¹⁵, δημιουργήθηκε ένα πεδίο στο οποίο το εκάστοτε εκπεμπόμενο μήνυμα δε χρειαζόταν αιτιολόγηση και απόδειξη (ό.π.: 130-132).

Η κουλτούρα του φόβου

Μία ακόμα καλά ενσωματωμένη πρακτική αποτελεί η διάχυση «(εκ-) φοβιστικών σεναρίων». Διαμέσου της ενοχοποίησης ή της εν μέρει ενοχοποίησης κατασκευάστηκε ένα πλαίσιο γενικευμένου αισθήματος φόβου (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 29), καθώς το περιεχόμενο των άρθρων επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στον ίδιο τον φόβο, με χαρακτηριστικό το στοιχείο της υπερβολής μέσω παραπλανητικών αναπαραστάσεων των απειλών και των κινδύνων (λ.χ. *μία γενιά απειλείται*). Επιπλέον, διακρίνεται μία επίμονη εστίαση στις επιπτώσεις της πανδημίας, μία συναισθηματική «γλωσσική συλλογή» με ιδιαίτερη επιδραστικότητα και εύρος χρήσης (λ.χ. *«καταστροφικές συνέπειες της πανδημίας για τα παιδιά», «σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών», «βαριές συνέπειες», «ολέθριες επιπτώσεις»*), η οποία φέρνει τον δέκτη διαρκώς «αντιμέτωπο» με τον φόβο και το άγχος των επιπτώσεων της πανδημίας με παρακείμενο σκοπό την

¹³ Λ.χ. το ουσιαστικό *θύμα* στα παραδείγματα (15), (31), (35) και ο ρηματικός τύπος *απειλούμαι* στα παραδείγματα (9), (10), (12).

¹⁴ Βλ. 5.1.1.

¹⁵ Βλ. 4.2.1.

εντεταμένη παθητικοποίησή του. Αυτό λειτουργεί αντανακλαστικά, «σείει» την κοινωνική συνοχή και η πεποίθηση ότι η κατάσταση είναι εκτός ελέγχου είναι αυξημένη (Altheide, 2006: 123).

Το παιδί ως «δράστης»

Η διαχείριση, από μέρος των παραγωγών/πομπών, των απεικονίσεων των παιδιών ως «δραστών» μέσω των γλωσσικών επιλογών αποτέλεσε τελικά μέρος μία έντεχνης κατηγοριοποίησής τους σε κοινωνικό επίπεδο, η οποία υπέδειξε συγκεκριμένες αντιλήψεις για την προσωπικότητα των παιδιών και τη φαινομενικά σωστή ανθρώπινη συμπεριφορά.¹⁶

(44) Τα παιδιά οδηγούν την πανδημία

(45) Τα παιδιά οδηγούν το 6^ο κύμα

(46) Τα ανεμβολίαστα παιδιά παρατείνουν την πανδημία

(47) Πιο μεταδοτικά τα παιδιά!

(48) Κίνημα αντιμάσκας στα σχολεία.

(49) Απείθαρχα, αδιάφορα παιδιά.

Η κοινωνική διάκριση αυτή επιβάλλεται στο επίπεδο του καθήκοντος¹⁷, της υποχρέωσης, στο όνομα της διασφάλισης της υγείας των πολιτών. Υπό αυτές τις συνθήκες ο δημιουργός και εκφραστής της διάκρισης φέρει τη βεβαιότητα ότι αυτή είναι κοινωνικά αποδεκτή και χαίρει ευρείας συναίνεσης σχετικά με την ορθότητα της διάκρισής του (Γκότοβος, 1996: 50). Εφόσον η διάκριση αυτή συναθροίζει, ως πρακτική, τη διευρυμένη συναίνεση και συγκατάθεση από πλευράς της κοινωνίας, γίνεται τελικώς αντιληπτή από τα ίδια τα νεότερα μέλη της κοινότητας (το παιδί, τον/ην νέο/α, τον/ην έφηβο) ως τυπική αξίωση για συμμόρφωση τόσο σε νοησιακό επίπεδο αλλά και στην πράξη (ό.π.: 54).

Συνεπώς, οι γλωσσικές χρήσεις που συμπεριελάμβαναν τις απεικονίσεις των παιδιών ως «δραστών», αφενός αποσκοπούσαν στην εργαλειοποίησή τους ως μέσο πειθούς για την τήρηση των μέτρων από πλευράς της κοινωνίας, αλλά αφετέρου λειτούργησε και ως μηχανισμός εγκαθίδρυσης

¹⁶ Η οποία κατά τη διάρκεια της πανδημίας εξισώθηκε με έννοιες όπως «κοινωνική απομόνωση», «τήρηση των υγειονομικών μέτρων», «υποχρεωτικός εμβολιασμός», «υποχρεωτική χρήση μάσκας» κ.ά..

¹⁷ Η κοινωνική διάκριση ως «καθήκον» (Γκότοβος, 1996: 49).

ευθύνης/υπαιτιότητας ως προς τα παιδιά με σκοπό τη *de facto* συμμόρφωσή τους και την ευκολότερη εκ μέρους τους αποδοχή του συγκεκριμένου τρόπου αντίληψης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η μελέτη των γλωσσικών αναπαραστάσεων της δημόσιας σφαίρας, με έμφαση στα δημοσιογραφικά κείμενα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι για την αναπαράσταση και περιγραφή των παιδιών κατά τη διάρκεια της πανδημίας στα μέσα μαζικής ενημέρωσης χρησιμοποιήθηκαν ποικίλα δομικά σχήματα, μεταξύ αυτών πληθώρα ονοματικών και ρηματικών δομών. Οι ρηματικές δομές ανέδειξαν τον σε εξέλιξη κίνδυνο, που ανέκυπτε για τα παιδιά από τον «απειλητικό ιό» και στη συνέχεια απεικόνισαν ένα παιχνίδι «επιχειρούμενου καταλογισμού ευθυνών».

Ταυτόχρονα, οι ονοματικές δομές απέδωσαν, με τη χρήση διαφόρων επιθέτων, τις συνέπειες της πανδημίας και προσέδωσαν χαρακτηριστικά γνωρίσματα και ιδιότητες στην προσωπικότητα των παιδιών, παρουσιάζοντάς τα αφενός ως «θύματα» και αφετέρου ως «δράστες». Αναπαριστάνονται ως προσωπικότητες που γνωρίζουν, κατανοούν, θίγονται από τις σοβαρές συνέπειες της κρίσης αλλά και συνεργούν ποικιλοτρόπως¹⁸ στην μετάδοση του ιού. Μία από τις κύριες ευθύνες των δημοσιογράφων είναι να απεικονίζουν την πραγματικότητα με έναν αντικειμενικό τρόπο, να αναλύουν και να αποκωδικοποιούν τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στην κοινωνία. Όσον αφορά τις αναπαραστάσεις των παιδιών, αυτές οφείλουν να αντιμετωπίζονται με εξαιρετική προσοχή και μεγάλη ευθύνη, διότι οι νομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειες μίας λανθασμένης ή/και ανέντιμης απεικόνισης μπορεί να είναι επιζήμιες (Vlad, 2017) πόσο μάλλον εάν ληφθούν υπόψη και η προφανής ευαισθησία και ευαλωτότητά τους.

Η ακούσια συμμετοχή τους στα δημόσια κείμενα και η κατάχρηση, εκ μέρους των πομπών, της ευαισθησίας της κοινωνίας απέναντι στον πληθυσμό των παιδιών εξυτηρήτησε:

- τη συναισθηματική χειραγώγηση των πολιτών με σκοπό την τήρηση των μέτρων,
- την αμεσότερη επικοινωνία των πληροφοριών/ειδήσεων στους πολίτες
- την προσπάθεια να καταδείξουν οι πομποί τις «ολέθριες επιπτώσεις» (όπως αυτές περιγράφονται στα κείμενα που μελετήθηκαν) της πανδημίας σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής, με σκοπό την εγκατάσταση έμφοβου περιβάλλοντος.

Επιπροσθέτως, κατά τη διάρκεια της πανδημίας η κάλυψη (οι αντιλήψεις για τον ιό, οι επιπτώσεις και τα μέτρα που ελήφθησαν) των μέσων μαζικής ενημέρωσης πραγματευόταν κυρίως τη

¹⁸ Βλ. 6.3.

σοβαρότητα και την επικινδυνότητα του ιού και την ανάγκη λήψης μέτρων για την προστασία των παιδιών. Σε αναλογία με τη χρήση μίας γλώσσας με λαϊκές καταβολές (στο όνομα εννοιών όπως το «κοινό καλό») και τη συστηματική και οργανωμένη πλαισίωση του περιεχομένου των πληροφοριών με λεκτικές φόρμες, που προξενούσαν φόβο και έντονα συναισθήματα κινδύνου, άγχους και ανασφάλειας στο δέκτη (για παράδειγμα λέξεις όπως κορονοϊός, lockdown, μέτρα, κρούσματα, θύματα), στοιχειοθετήθηκε ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο λειτουργίας του λόγου (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021: 118).

Ταυτοχρόνως, η χρήση του μεταφορικού λόγου οδήγησε στην επικοινωνία σύνθετων ιδεών και συναισθημάτων, καθώς η μεταφορά μπορεί να καταστήσει την επικοινωνία πιο οικονομική και αποτελεσματική (Ortony, 1975,). Ως παράδειγμα, η απεικόνιση του ιού ως «ο αόρατος εχθρός», από τον οποίο και πρέπει αφενός να προστατευτούμε και αφετέρου να προστατεύσουμε¹⁹ και τα παιδιά (λήψη προληπτικών μέσων, κοινωνική αποστασιοποίηση, χρήση μάσκας, εμβολιασμός), υποβοήθησε στη συγκρότηση ενός δραστικού κλίματος φόβου. Αυτό συνακόλουθα ενισχύει τη δύναμη της μεταφοράς να κάνει ενοποιητικές τις εμπειρίες. Υπό αυτή την έννοια οι μεταφορές μπορεί να είναι «αυτοεκπληρούμενες προφητείες» (Lakoff & Johnson, 1980: 223).

Μπορεί η χρήση ενός τέτοιου μεταφορικού λεξιλογίου να διευκολύνει τη μετάδοση δύσκολων για τους πολίτες εννοιών²⁰, παρόλα αυτά όμως η υπεραπλούστευση των θεμάτων, μέσω τόσο κοινά διαδεδομένων μεταφορών, όπως ο ιός σαν πόλεμος ή εχθρός, μπορεί τελικά να οδηγήσει σε παρανοήσεις ή και σε παραπληροφόρηση. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να επιφέρει την εν μέρει ή και ολική απώλεια αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης από τη μεριά των πολιτών.

Εφόσον τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τη δημόσια ατζέντα και να διαμορφώνουν την επικαιρότητα, αποδεικνύεται πως η έντεχνη αναπαράσταση των παιδιών μέσω της γλώσσας, όπως αυτή χρησιμοποιήθηκε από τους παραγωγούς του δημόσιου λόγου, συνέργησε στη διαμόρφωση συλλογικών απόψεων και στάσεων αναφορικά με τη θέση τους στην κοινωνία και στην ανάδειξη του ρόλου τους, στην εξέλιξη και τη μετάδοση του ιού, μέσω ενός εξουσιαστικού, ιδεολογικού και δραματοποιημένου δημοσιογραφικού λόγου. Η χρήση του εξουσιαστικού και ιδεολογικού λόγου και των ιδιαίτερων συνυφάνσεών του συμβάλλει στη διαμόρφωση αρνητικών ή ανακριβών απόψεων, μέσω του εντυπωσιασμού (με σκοπό να γίνει η

¹⁹ Όπως και στον πολιτικό λόγο, έτσι και στον δημοσιογραφικό, μετατίθεται το υποκείμενο της ομιλίας από το «εγώ» στο αξιολογικό «εμείς». Το «εμείς» αντιδιαστέλλεται και αντιπαρατίθεται αυτόματα με τους «άλλους», χωρίς αυτοί να ορίζονται ούτε όμως και να αποδεικνύεται με επιχειρήματα το γιατί δεν έχουν «αυτοί» τις αξιολογικές δυνατότητες που άρρητα λανθάνουν στο «εμείς» (Φραγκουδάκη, 1987).

²⁰ Όπως έχει υποστηριχθεί από τους Γεωργακοπούλου & Γούτσος (1999).

είδηση πιο συναρπαστική), της προκατάληψης/μεροληψίας και της δραματοποίησης/υπερβολής²¹. Όσον αφορά τις αναπαραστάσεις των παιδιών, αυτές οφείλουν να αντιμετωπίζονται με εξαιρετική προσοχή και μεγάλη ευθύνη, διότι οι νομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειες μίας λανθασμένης ή/και ανέντιμης απεικόνισης μπορεί να είναι επιζήμιες (Vlad, 2017), πόσο μάλλον εάν ληφθούν υπόψη και η προφανής ευαισθησία και ευαλωτότητά τους.

Τελικώς, η διαμόρφωση της κοινής γνώμης δια του φόβου και της ανασφάλειας «έδρασε αποτελεσματικότερα στη διαμόρφωση της πειθούς και της αποδοχής από την πλευρά των πασχόντων» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2022: 136). Άλλωστε, η γλωσσική αναπαράσταση ενός γεγονότος ή θέματος είναι συστατικό του πολιτισμού μας και αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τόσο τον εαυτό μας όσο και τον κόσμο γύρω μας (Fursich, 2010: 115).

²¹ Η υπερβολή οδηγεί στην αποδυνάμωση των λέξεων και στη διαστρέβλωση των γεγονότων (Τσιτσανούδη, 2006).

Η ΑΝΑΓΚΗ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ

Από την μελέτη των γλωσσικών χρήσεων κατά τις απεικονίσεις των παιδιών προκύπτει πως η γλωσσική απεικόνισή τους στον δημόσιο λόγο επηρεάστηκε από πολλούς παράγοντες. Εντούτοις, ο τρόπος που παρουσιάστηκαν τα παιδιά στα μέσα ενημέρωσης αντικατοπτρίζει τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις αρχές των ατόμων και των θεσμών που δημιουργούν αυτά τα μηνύματα (Corbett, 2003: 19). Άλλωστε, η χρήση της γλωσσικής αναπαράστασης, του τρόπου δηλαδή μέσω του οποίου η κοινωνία συνδιαλέγεται για ένα θέμα σε δημόσιο επίπεδο, συνδέεται με τον τρόπο ζωής της κοινωνίας και τις αξίες που την καθορίζουν σχετικά με το σωστό και το λάθος, το αποδεκτό και το μη αποδεκτό, το όμορφο και το άσχημο (Ντίνιας & Γρίβα, 2017: 28). Ως εκ τούτου καθίσταται ευκόλως εννοούμενο ότι το νόημα μπορεί να κατασκευαστεί, καθώς η θέαση και αντίληψη της πραγματικότητας είναι υποκειμενική και διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο και από κοινωνία σε κοινωνία. Άλλωστε, η γλωσσική πολιτική μίας κοινωνίας δεν αποτελείται μόνο από αποφάσεις «παρμένες με διαφάνεια, ρητές, επίσημα γραμμένες αλλά και από τις σιωπηρές, άγραφες, κρυφές, de facto, λαϊκές και ανεπίσημες ιδέες και υποθέσεις» (Schiffman, 2006: 11).

Λόγω της σημασίας της δημόσιας εκφοράς, καθώς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι μία εξαιρετικά σημαντική σφαίρα κοινωνικής επιρροής (Τζακώστα, 2021: 23), θεωρείται επειγούσης φύσεως να αναλυθούν οι γλωσσικές επιλογές που διαμορφώνουν τις πληροφορίες που λαμβάνονται, καθώς αυτές μεταφέρουν συμβολικά και ιδεολογικά μηνύματα. Είναι εξάλλου σημαντικό να τονιστεί σε αυτό το σημείο πως η γλώσσα είναι ένα πανίσχυρο μέσο στον τομέα της πολιτικής και της οικονομίας, δεδομένου ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί με πολλαπλούς τρόπους προκειμένου είτε να επηρεάσει είτε να χειραγωγήσει το κοινό (Stojan et al, 2019: 70). Η ανάλυση των μηνυμάτων της δημόσιας σφαίρας²² σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να συνδράμει στην κατανόηση και αποκωδικοποίηση της σχέσης μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και της δημοκρατίας (Iosifidis, 2011: 2).

Καταληκτικά, η υπό συγκεκριμένους όρους²³ παρουσίαση των θεμάτων υψηλού ενδιαφέροντος, όπως λ.χ. η παγκόσμια υγεία, επηρεάζεται από οργανωμένες πρακτικές που αποβλέπουν (συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της πανδημίας) στη δημιουργία φόβου και ενοχών, με απώτερο σκοπό την «ευλαβική διαφύλαξη» της τήρησης των μέτρων που επιβλήθηκαν. Αυτό έχει ως τελικό αποτέλεσμα την προσπάθεια διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και της συναίνεσης από τα μέσα, την

²² Για την έννοια της δημόσιας σφαίρας βλ. Habermas (1991).

²³ Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τείνουν να παρουσιάζουν και να ερμηνεύουν την πραγματικότητα μέσα σε ένα πλαίσιο, που στο μεγαλύτερό του μέρος έχει στηθεί από την εγχώρια εξουσία και σχετίζεται με το οικονομικό κέρδος και την πολιτική επιρροή (Γκότοβος, 1996: 111).

εξυπηρέτηση της προπαγάνδας, καθώς ανέκαθεν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτύπωναν την κοινή γνώμη και ταυτόχρονα μπορούσαν να την παραπληροφορούν (Δεναξιά, 2021: 231).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (2011). *Κείμενο και Επικοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Γκότοβος, Θ. (1996). *Ρατσισμός: κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές απόψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΛΕ.
- Corbett, J. (2003). *An Intercultural Approach to Language Teaching*. Clevedon, England: Multilingual Matters Ltd
- Δεναζά, Μ. (2021). Διαδρομές παρακμής και απαξίωσης των ΜΜΕ: επιρροές και Ηθικές αναζητήσεις, στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Δ. Βαρδαβάς (επιμ.) *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 221-241.
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fürsich, E. (2010). Media and the representation of Others. *International social science journal*, 61(199), 113-130. Doi :10.1111/j.1468-2451.2010. 01751.x
- Habermas, J. (1991): "The public sphere." In Mukerji, C. & Schudson, M. (Ed.): *Rethinking popular culture. Contemporary perspectives in cultural studies*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 398-404.
- Iosifidis, P. (2011). The public sphere, social networks and public service media. *Information, Communication & Society*, 14(5), 619-637.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Μανδαλίδης, Ι. (2022). <https://summerschool.ac.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/8o-perilipseis-eisigiseon.pdf>
- Μήτσης, Ν. (2017). Η αλληλεξάρτηση των λέξεων σε σημασιολογικό επίπεδο και ο ολιστικός χαρακτήρας της λεξικής γνώσης. Διδακτικές συνέπειες στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα, 72 Πολιτισμός και ΜΜΕ*. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα. Αθήνα: Gutenberg, 58- 84.
- Ντίνας, Κ. & Γρίβα, Ε. (2017). (Δια/Πολυ) Πολιτισμική αφύπνιση και επικοινωνία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας. Διδακτικές πρακτικές προτάσεις και προοπτικές. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ*. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα. Αθήνα: Gutenberg, 23-57.
- Ortony, A. (1975). Why metaphors are necessary and not just nice. *Educational theory*, 25(1), 45-53.
- Πολίτης, Π. (2001). https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b10/index.html
- Πρεβελάκης, Ν. & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2022). *Φοβογλώσσα/Phoboglossa*. Αθήνα: Καστανιώτης.

- Schiffman, Harold F. (2006). Language policy and linguistic culture. An introduction to language policy: theory and method, (ed.) T. Ricento. Oxford: Blackwell. 111-125.
- Stojan, N., & Mijić, S. N. (2019). Conceptual metaphors in political discourse in Croatian, American and Italian newspapers. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 8(1), 69. Doi: <http://archive.sciendo.com/AJIS/ajis.2019.8.issue-1/ajis-2019-0007/ajis-2019-0007.pdf>
- Τζακώστα, Μ. (2021). Η πρόεδρος που δεν την αφήνουν να γίνει προεδρίνα. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν., & Βαρδαβάς, Δ. (επιμ.), *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 19-43.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2012). Οι γλωσσικές απεικονίσεις της οικονομικής κρίσης στον ελληνικό διαφημιστικό λόγο— Ενδεικτικές αναπαραστάσεις σημερινών νηπίων και παιδιών. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 5, 150-181. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/jret/article/view/8683/8954>
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2021). Παιδιά προσφύγων και ΜΜΕ. Γλωσσικές περιγραφές και κλίμακες έντασης. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Βαρδαβάς, Δ. (επιμ), *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 45-61.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν., & Σταυρόπουλος, Α. (2022). Η κατασκευή της κοινωνικής συγκατάνευσης στα περιοριστικά μέτρα λόγω της πανδημίας: Μια προσέγγιση με βάση τις αναφορές με θέμα lockdown Ελλάδα στο διαδίκτυο. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 3, 112–131. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/29948>
- Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Vlad, D. (2017). Perspectives on media representation of children. *Social Sciences and Education Research Review*, 4(1), 114-124. <https://sserr.ro/wp-content/uploads/2017/08/4-1-114-124.pdf>
- Woolard, K.A. (2020). Language Ideology. In *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Doi: <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0217>
- Χατζησαββίδης, Σ. (2000). *Ελληνική Γλώσσα και Δημοσιογραφικός Λόγος*. Αθήνα: Gutenberg.